

Rättshjälpen för anhållna, häktade och fångar

Av professor, jur. dr. BO PALMGREN, Helsingfors.

Till underlag för diskussionen vid kriminalistmötet i Stockholm vill jag framlägga följande teser:

A. Anhållnas och häktades försvar.

1. Försvararen bör förordnas så tidigt att han kan följa med förundersökningen ända från början.

2. Förordnandet av försvarare borde icke ankomma på domstolen, utan anförtrors ordföranden i ortens advokatförening.

3. Rätten att erhålla försvarare borde icke vara beroende av brottets svårighetsgrad, utan var och en som är anhållen eller häktad bör få försvarare. Särskilt viktigt är försvaret av dem som är förut ostraffade och som saknar erfarenhet av förhör och rättegång.

4. Anhållen eller häktad, som har råd att själv bekosta sin försvarare, bör fritt få välja den han vill ha. I övriga fall borde den anhållnes eller häktades önskemål i mån av möjlighet beaktas.

5. Rätten att erhålla försvarare bör icke vara beroende därav, om den misstänkte har erkänt eller icke.

6. Anhållen eller häktad bör ha rätt att tala i enrum med sin försvarare.

7. Försvararen bör ha rätt att närvara vid alla förhör med den anhållne eller häktade. Försvararens rätt att närvara vid förhör med övriga personer bör prövas av förhørsledaren med beaktande av utredningens läge. Så länge den misstänkte ännu icke har blivit hörd och avgivit sin berättelse, bör försvararen icke få del av sådant undersökningsmaterial, som kan inverka på den misstänktes berättelse. Men efter det den misstänkte har avgivit sin berättelse, bör försvararen få tillgång till undersökningsmaterialet, så att han för sin del kan påkalla tilläggsundersökningar och framskaffande av sådant bevismaterial som kan vara till fördel för den misstänkte.

8. Försvararens aktiva medverkan i förundersökningen bör ses såsom ett led i strävandena att undvika ogrundade och onödiga åtal samt sådana överdrivna åtal som utgör en tung belastning för domstolarna.

9. Försvararens aktiva medverkan i förundersökningen bör även ses såsom ett led i strävandena att göra domstolsbehandlingen så snabb och säker som möjligt.

10. Försvarare bör icke förordnas mot den anhållnes eller häktades vilja, utom i sådana fall då den anhållne eller häktade på grund av psykiska brister är i behov av en rättsbevakare.

11. Frågan om försvararens arvode och kostnadsersättning borde icke sammankopplas med domen i huvudsaken, utan borde avgöras särskilt. En lämplig form vore den att försvararen sänder sin räkning till ortens advokattförening, som efter granskning sänder den vidare till den myndighet som har att fastställa arvodet och kostnadsersättningen.

12. Kostnaderna för försvaret borde åtminstone i vanliga fall stanna statsverket till last, oberoende därav om den åtalade blir frikänd eller dömd.

B. Rättshjälp för fångar i frågor som gäller domen och straffet.

13. Om den åtalade har dömts till straff genom en dom som har vunnit laga kraft, så har försvararens uppdrag upphört. Men den dömda kan även därefter vara i behov av rättshjälp för anlitan av extraordinära rättsmedel. För detta ändamål borde den dömda kunna få rättsligt biträde. Det förtjänar understrykas, att det i brottmål ibland händer att den åtalade är så nedtryckt och pressad eller oförberedd och oerfaren, att han icke fullt inser vad han borde göra för att få sanningen i dagen. Hans möjligheter att anskaffa bevismaterial kan vara begränsade genom att han är anhållen eller häktad. Det händer också ofta att sanningen sipprar fram först långt senare genom att nya omständigheter tillfälligtvis kommer i dagen. Ibland kan en mogen och genomträngande eftertanke visa att domstolen har bedömt bevismaterialet oriktigt. I alla dessa fall borde en fånge få rådgöra med ett rättsbildat biträde som han kan ha förtroende till. Han borde av denne antingen få hjälp med en ändringsansökan eller också ett klart och övertygande besked om att det icke lönar sig att söka ändring.

14. Nådeansökningar kan en fånge ofta allra bäst skriva själv. Ofta kan han få god hjälp av en socialtjänsteman eller en annan befattningshavare i fängelset. Men ibland kan det tänkas att han har behov av att få råd och hjälp av ett utomstående rättsbildat biträde.

15. En fånge kan ibland ha behov av att rådgöra med någon i frågor som angår verkställigheten av straffet och behandlingen i straffanstalten. I dessa fall är det ibland tillräckligt att fången får råd och hjälp av en socialtjänsteman eller annan befattningshavare i fängelset. Men ibland kan ärendet vara av den natur att han kan ha anledning att rådgöra med ett utomstående rättsbildat biträde.

C. Rättshjälp för anhållna, häktade och fångar i privata angelägenheter.

16. För den som är berövad friheten kan det uppstå betydande svårigheter att sköta allehanda rättsliga angelägenheter, som icke

har någonting att göra med det brott för vilket han är anhållen, häktad eller dömd. För att han icke skall lida rättsförlust borde han i erforderlig utsträckning få råd och hjälp av en socialtjänsteman eller av någon annan befattningshavare i fängelset. I mera krävande fall borde han få rådgöra med ett rättsbildat biträde. Han bör också få rättshjälp för sådana processuella och utomprocessuella åtgärder som skall företagas utanför fängelset. Det bör ses såsom ett viktigt led i fångens rehabilitering, att hans rättsliga angelägenheter icke blir försummade eller vanskötta under hans fängelsetid.

D. Organisatoriska frågor.

17. I fråga om det egentliga försvaret i brottmål borde företräde ges åt ett system med fria advokater, som förordnas från fall till fall.

18. Förordnandet av försvarare bör utvecklas enligt ett sådant system att icke alltför många uppdrag anförtros samma person. Om förordnandet ankommer på ordföranden i ortens advokatförening, får advokatföreningen större möjligheter än domstolarna för närvarande har att få en överblick över fördelningen av uppdragen.

19. Den brist på advokater och andra rättsbildade biträden, som råder i avlägsna och glest befolkade trakter, bör icke vara ett hinder för att ett system med offentliga försvarare först utvecklas i tätare bebodda trakter och därifrån småningom sprider sig till hela landet.

20. Bristen på rättsbildade åklagare bör icke heller få utgöra hinder för utvecklandet och utbredandet av ett system med rättsbildade försvarare. Det kan tvärtom vara så att försvararens uppgifter kan vara mera krävande samt behovet av försvarare mycket större, om åklagaren icke är så väl kvalificerad.

21. För den rättshjälp, som icke hör till det egentliga försvaret, borde det finnas fast anställda jurister som regelbundet besöker fängelserna och där mottager fångar till samtal i deras rättsliga angelägenheter och som utan särskilt förordnande utför rättsliga uppdrag för fångarnas räkning. Av ärendets beskaffenhet bör det bli beroende, huruvida fången avkräves betalning för sådana uppdrag.

Bo Palmgren.